



IQTISODIY ISLOHOTLARNING KENGAYISHI SHAROITIDA HUNARMANDCHILIK RIVOJI

Yoqubjonov Sarvarbek

Farg'ona davlat universiteti tayanch doktoranti

Annotatsiya: *Ushbu maqolada iqtisodiy islohotlarning kengayishi sharoitida O'zbekistonda hunarmandchilik sohasining rivojlanish qonuniyatlari, omillari va istiqbollari o'rganildi. Mamlakat iqtisodiyotida amalga oshirilayotgan tarkibiy islohotlar hunarmandchilik sohasiga qanday ta'sir ko'rsatayotgani nazariy jihatdan tahlil qilindi. Hunarmandchilikning milliy iqtisodiyotdagi o'rne, uning an'anaviy va zamonaviy shakllari o'rtasidagi nisbat, shuningdek, davlat qo'llab-quvvatlash mexanizmlarining samaradorligi ko'rib chiqildi. Iqtisodiy islohotlarning kengayishi hunarmandchilik sohasida yangi imkoniyatlar va muammolarni yuzaga keltirishi isbotlandi. Maqolada hunarmandchilikni rivojlantirishning nazariy asoslari, hududiy xususiyatlari hamda xalqaro tajriba bilan qiyosiy tahlili o'rin oldi.*

Kalit so'zlar: *iqtisodiy islohotlar, hunarmandchilik, milliy iqtisodiyot, kichik tadbirkorlik, an'anaviy san'at, hududiy rivojlanish, davlat siyosati, bozor iqtisodiyoti, ishlab chiqarish, eksport salohiyati.*

KIRISH

Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, iqtisodiy islohotlarning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi ko'p jihatdan milliy iqtisodiyotning barcha tarmoqlari, jumladan, hunarmandchilik sohasining sifatli rivojlanishiga bog'liq. O'zbekistonda so'nggi yillarda amalga oshirilayotgan keng qamrovli iqtisodiy islohotlar hunarmandchilik sohasiga ham sezilarli ta'sir ko'rsatib, uning rivojlanishida yangi bosqichni boshlab berdi.

Hunarmandchilik — bu nafaqat milliy madaniyat va merosning ajralmas qismi, balki iqtisodiy jihatdan ham salmoqli tarmoq hisoblanadi. U ishsizlikni kamaytirish, hududiy iqtisodiyotni rivojlantirish va eksport salohiyatini oshirishda muhim vazifalarni bajaradi. Shu bois iqtisodiy islohotlarning kengayishi sharoitida hunarmandchilik sohasining rivojlanish qonuniyatlarini o'rganish nazariy va amaliy ahamiyat kasb etadi.

Mazkur maqolaning maqsadi iqtisodiy islohotlar bilan hunarmandchilik rivojlanishi o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni nazariy jihatdan tadqiq etish va sohaning istiqbolli rivojlanish yo'nalishlarini belgilashdan iborat. Belgilangan maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar ko'rib chiqildi: hunarmandchilikning nazariy asoslarini yoritish; iqtisodiy islohotlarning hunarmandchilikka ta'sir mexanizmlarini aniqlash; hududiy xususiyatlarni ko'rib chiqish va xalqaro tajriba bilan qiyoslash.

ASOSIY QISM



Hunarmandchilik iqtisodiy kategoriya sifatida bir qator o'ziga xos xususiyatlarga ega.

Birinchidan, hunarmandchilik ishlab chiqarishi asosan qo'l mehnati va an'anaviy texnologiyalarga tayanadi.

Ikkinchidan, har bir hunarmandchilik mahsuloti o'ziga xos noyob xususiyatlarga ega bo'lib, bu uni sanoat tovarlaridan farqlantiradi.

Uchinchidan, hunarmandchilik bilim va ko'nikmalarni avloddan avlodga uzatish orqali ijtimoiy-madaniy merosning saqlanib qolishini ta'minlaydi.

Iqtisodiy nazariyada hunarmandchilik kichik va o'rta tadbirkorlikning alohida shakli sifatida talqin qilinadi. Uning asosiy iqtisodiy belgilari quyidagilardan iborat: kichik ishlab chiqarish hajmi; mehnat sig'imkorligi yuqori va kapital sig'imkorligi nisbatan past bo'lishi; mahsulot sifatining ishlab chiqaruvchining malakasiga bevosita bog'liqligi; bozor o'zgarishlariga tez moslasha olish qobiliyati.

Hunarmandchilik sohasidagi iqtisodiy munosabatlar tabiatan an'anaviy bozor munosabatlaridan farq qiladi. Bu yerda narx-navo shakllanishi mexanizmi, mahsulot sifatini baholash mezonlari va raqobat qoidalari o'ziga xos tarzda namoyon bo'ladi. Masalan, hunarmandchilik mahsulotlarining qiymati faqat ishlab chiqarish xarajatlariga emas, balki usta mahoratiga, mahsulotning noyobligiga va uning madaniy-tarixiy ahamiyatiga ham bog'liq bo'ladi.

Iqtisodiy islohotlar nazariyasida hunarmandchilik tarkibiy o'zgarishlarning muhim elementi sifatida e'tirof etiladi. Islohotlar davrida iqtisodiyotning rasmiy sektori qisqarib borganda, hunarmandchilik ko'pincha norasmiy bandlikning asosiy manbaiga aylanadi. Bu esa iqtisodiy barqarorlikning ta'minlanishida hunarmandchilikka strategik ahamiyat bag'ishlaydi.

Iqtisodiy islohotlarning hunarmandchilikka ta'sir mexanizmlari

Iqtisodiy islohotlar hunarmandchilik sohasiga bir necha yo'nalishda ta'sir ko'rsatadi. Bular qatorida soliq islohotlari, moliyaviy-kredit tizimining o'zgarishi, tashqi savdo siyosatining liberallashtirishi va mehnat bozorining o'zgarishi alohida ahamiyat kasb etadi.

Soliq islohotlari hunarmandchilik sohasining rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyat kasb etdi. Soliq yukining kamaytirilishi va imtiyozli soliqqa tortish tartibining joriy etilishi natijasida hunarmandlar o'z faoliyatini rasmiy ravishda ro'yxatdan o'tkazishga va kengaytirishga ko'proq qiziqish bildirdi. Bu esa sohadagi norasmiy iqtisodiyot ulushining kamayishiga va davlat byudjetiga tushumlarning oshishiga zamin yaratdi.

Moliyaviy islohotlar doirasida hunarmandlar uchun maxsus kreditlash dasturlari joriy qilindi. Imtiyozli kreditlar hunarmandlarga zamonaviy asbob-uskunalar sotib olish, ishlab chiqarish joylarini yaxshilash va yangi texnologiyalarni joriy etish imkonini berdi. Kreditlashning soddalashtirilishi hunarmandchilik sohasi subyektlari sonining sezilarli darajada oshishiga olib keldi.



Tashqi savdo sohasidagi islohotlar hunarmandchilik mahsulotlarini eksport qilishni rag'batlantirdi. Bojxona tartib-qoidalarining soddalashtirilishi, eksport subsidiyalari va hunarmandchilik mahsulotlariga nisbatan alohida savdo rejimining belgilanishi an'anaviy o'zbek hunarmandchilik buyumlarining xalqaro bozorga chiqishi uchun qulay shart-sharoit yaratdi.

Hunarmandchilik rivojlanishining hududiy xususiyatlari

O'zbekiston hududida hunarmandchilik rivojlanishining geografik xususiyatlari ancha murakkabdir. Turli viloyatlar o'ziga xos hunarmandchilik an'alariga ega bo'lib, iqtisodiy islohotlar ushbu hududiy xususiyatlarni hisobga olgan holda amalga oshirildi.

Farg'ona vodiysi an'anaviy ravishda to'qimachilik va ip-gazlama hunarmandchiligi markazi sifatida tanilgan. Marg'ilon atlas, Farg'ona gilamlari va Namangan kashtachilik buyumlari dunyoning ko'plab mamlakatlarida mashhur. Iqtisodiy islohotlar davrida Farg'ona vodiysida hunarmandchilik klasterlari tashkil etildi, bu esa ishlab chiqarishni ixtisoslashtirish va kooperatsiyalashuvni kuchaytirdi.

Samarqand va Buxoro viloyatlari an'anaviy me'morchilik bezak san'ati, zardo'zlik va mis ishlash hunarmandchiliklari bilan mashhur. Ushbu viloyatlarda hunarmandchilik sohasi madaniy meros va turizm sanoati bilan chambarchas bog'liq holda rivojlantirildi. Turizm infratuzilmasining rivojlanishi hunarmandchilik mahsulotlariga ichki talabni oshirdi va yangi iqtisodiy imkoniyatlar yaratdi.

Xorazm viloyatida yog'och o'ymakorligi, ganch ishlash va milliy kiyim-kechaklar ishlab chiqarish rivojlangan. Qashqadaryo va Surxondaryo viloyatlarida esa kashtachilik, gilamchilik va zargarlik sohalarida boy an'alar saqlab kelingan. Iqtisodiy islohotlar bu viloyatlarda hunarmandchilik sohasi orqali hududiy iqtisodiyotni xilma-xillashtirish va yangi ish o'rinlari yaratishga xizmat qildi.

Toshkent shahri esa zamonaviy hunarmandchilik markaziga aylandi. Bu yerda an'anaviy va zamonaviy uslublarni o'zida mujassamlashtirgan yangi avlod hunarmandlari faoliyat ko'rsatmoqda. Toshkentdagi hunarmandchilik ko'rgazmalari va bozorlari mintaqaviy va xalqaro savdoning muhim markaziga aylandi.

An'anaviy va zamonaviy hunarmandchilikning o'zaro bog'liqligi

Iqtisodiy islohotlarning kengayishi sharoitida an'anaviy va zamonaviy hunarmandchilik shakllari o'rtasida yangicha munosabatlar shakllandi. An'anaviy hunarmandchilik o'zining asosiy xususiyatlarini saqlab qolgan holda zamonaviy texnologiyalar va dizayn yondashuvlarini qabul qilishga majbur bo'ldi.

An'anaviy hunarmandchilikning saqlanib qolishi bir qator ijtimoiy-iqtisodiy omillar bilan bog'liq. Birinchidan, xalqaro bozorda an'anaviy usulda tayyorlangan mahsulotlarga bo'lgan talab barqaror holda oshib bormoqda. Ikkinchidan, an'anaviy hunarmandchilik milliy o'zlikni saqlab qolish va madaniy merosni avlodlarga yetkazishda muhim vosita bo'lib xizmat qilmoqda. Uchinchidan, ba'zi an'anaviy mahsulotlar sanoat usulida takrorlanishi mumkin bo'lmagan noyob xususiyatlarga ega.



Zamonaviy hunarmandchilik esa yangi texnologiyalar, materiallar va dizayn yondashuvlarini o'zlashtirib, yangicha bozor bo'shliqlarini to'ldirmoqda. Kompyuter yordamida loyihalash, lazer kesish va boshqa zamonaviy usullardan foydalanish an'anaviy hunarmandchilik mahsulotlarining sifatini oshirish va ishlab chiqarish unumdorligini yaxshilashga imkon berdi.

Ikki yondashuv o'rtasidagi uyg'unlik hunarmandchilik sohasining istiqbolli rivojlanish modeli sifatida e'tirof etildi. An'anaviy usullar bilan ishlangan noyob hunarmandchilik buyumlariga zamonaviy brend tushunchalari, marketing vositalari va raqamli savdo platformalari orqali yangi bozorlar ochildi. Bu esa hunarmandchilik sohasining iqtisodiy samaradorligini sezilarli darajada oshirdi.

Xalqaro tajriba va O'zbekiston hunarmandchiligi

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, hunarmandchilik sohasini iqtisodiy islohotlar bilan muvofiqlashtirgan davlatlar sohaning jadal rivojlanishiga erishgan. Xitoy, Hindiston, Turkiya va Italiya kabi davlatlarning tajribasi o'zbek hunarmandchiligini rivojlantirishda foydali bo'lishi mumkin.

Xitoyda hunarmandchilik sohasini rivojlantirish davlat strategiyasining muhim qismi sifatida belgilandi. Maxsus hunarmandchilik zonalari tashkil etildi, hunarmandlarga soliq imtiyozlari va moliyaviy qo'llab-quvvatlash ko'rsatildi. Hunarmandchilik mahsulotlari eksportini rag'batlantirish uchun maxsus ko'rgazma va savdo platformalari yaratildi.

Italiyada hunarmandchilik sektori kichik oilaviy korxonalar asosida rivojlanib, yirik sanoat bilan muqobil ravishda faoliyat ko'rsatib kelmoqda. Italiyalik hunarmandlar mahsulotlarining dunyodagi obro'si ushbu modelning samaradorligini isbotlaydi.

Hunarmandchilikning rivojlanishidagi muammolar va istiqbollar

Iqtisodiy islohotlarning kengayishi sharoitida hunarmandchilik sohasida bir qator muammolar ham ko'rib chiqilishi lozim. Bu muammolar qatoriga an'anaviy bilimlarning yo'qolib borish xavfi, malakali kadrlar tanqisligi, zamonaviy bozorlardagi raqobat kuchayishi va moliyaviy resurslarga kirishning cheklanganligi kiradi.

An'anaviy bilimlarning yo'qolib borish xavfi hunarmandchilik sohasidagi eng dolzarb muammolardan biridir. Ko'plab noyob texnikalar va usullar faqat keksa ustalarning xotirasida saqlanib qolgan bo'lib, yosh avlodga yetarlicha uzatilmagan. Bu muammoni hal etish uchun bilimlarni hujjatlashtirish, ustoz-shogird munosabatlarini rasmiy tizimga o'tkazish va maxsus ta'lim dasturlarini joriy qilish zarur.

Malakali kadrlar tanqisligi esa hunarmandchilik sohasining kengayishiga to'sqinlik qiluvchi omillardan biridir. Ko'plab yosh kadrlar hunarmandchilikdan ko'ra boshqa sohalarda kasbiy faoliyat yuritishni afzal ko'rmoqda. Hunarmandchilik kasblari obro'sini oshirish, moddiy rag'batlantirishni kuchaytirish va ijtimoiy kafolatlarni mustahkamlash orqali ushbu muammo yechimini topish mumkin.



Zamonaviy bozorlardagi raqobat kuchayishi hunarmandlarga o'z mahsulotlarini yanada raqobatbardosh qilishni talab etmoqda. Sanoat usulida ko'plab miqdorda va arzon narxlarda ishlab chiqariladigan o'xshash mahsulotlar hunarmandchilik buyumlarining bozordagi ulushini qisib qo'yishi mumkin. Bu muammoga qarshi kurashda hunarmandchilik mahsulotlarining noyoblighi, sifati va madaniy qiymati alohida ta'kidlanishi lozim.

Istiqbol nuqtayi nazaridan hunarmandchilik sohasi iqtisodiy islohotlar sharoitida yanada rivojlanib borish uchun ulkan imkoniyatlarga ega. Raqamli iqtisodiyotning rivojlanishi hunarmandchilikning yangi bozorlariga yo'l ochmoqda. Turizm sanoatining o'sishi hunarmandchilik mahsulotlariga ichki talabni oshirmoqda. Xalqaro bozorlarda an'anaviy va qo'lda ishlangan mahsulotlarga bo'lgan qiziqishning kuchayishi esa O'zbekiston hunarmandchiligining eksport imkoniyatlarini yanada kengaytirmoqda.

XULOSA

Olib borilgan tahlillar shuni ko'rsatdiki, iqtisodiy islohotlarning kengayishi sharoitida hunarmandchilik sohasining rivojlanishi O'zbekiston iqtisodiyotining barqaror o'sishini ta'minlovchi muhim omillardan biri hisoblanadi. Islohotlar natijasida yaratilgan qulay institutsional muhit, soliq va moliyaviy rag'batlantirish mexanizmlarining joriy etilishi hamda tadbirkorlik faoliyatini qo'llab-quvvatlash choralari hunarmandchilikning iqtisodiy faolligini sezilarli darajada oshirdi.

Tadqiqot davomida hunarmandchilikning nafaqat iqtisodiy, balki ijtimoiy-madaniy ahamiyati ham yuqori ekanligi aniqlandi. Ushbu soha aholining bandligini ta'minlash, hududiy iqtisodiy tafovutlarni kamaytirish, milliy an'analarni saqlash va ularni zamonaviy iqtisodiy munosabatlar bilan uyg'unlashtirish orqali kompleks rivojlanishga xizmat qilmoqda. Ayniqsa, an'anaviy va zamonaviy hunarmandchilik shakllarining integratsiyasi mahsulotlarning raqobatbardoshligini oshirib, ichki va tashqi bozorlarda barqaror talabni shakllantirmoqda.

Shu bilan birga, sohada mavjud muammolar — an'anaviy bilim va ko'nikmalarni uzatishdagi uzilishlar, malakali kadrlar yetishmovchiligi, global bozordagi raqobat bosimi — tizimli yondashuv asosida hal etilishini talab etadi. Bu borada ustoz-shogird an'analarini institutsional qo'llab-quvvatlash, kasbiy ta'limni rivojlantirish, innovatsion texnologiyalarni joriy etish va hunarmandchilik mahsulotlarini zamonaviy marketing vositalari orqali targ'ib qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Umuman olganda, hunarmandchilikni iqtisodiy islohotlar bilan uyg'un holda rivojlantirish mamlakatning iqtisodiy barqarorligini mustahkamlash, eksport salohiyatini kengaytirish va milliy madaniy merosni asrab-avaylashning muhim strategik yo'nalishi hisoblanadi. Kelgusida ushbu sohani raqamli iqtisodiyot, turizm va kreativ industriyalar bilan integratsiyalash hunarmandchilikning yangi rivojlanish bosqichiga chiqishini ta'minlaydi.



FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Yo'ldoshev B.Q. An'anaviy hunarmandchilikning iqtisodiy nazariyasi. — Toshkent: Akademiya, 2019. — 112-bet.
2. Nazarov O'.T. Hududiy iqtisodiyot va ishlab chiqarish klasterlari nazariyasi. — Toshkent: TDIU nashriyoti, 2020. — 198-bet.
3. Xoliqov A.R. Kichik tadbirkorlik va hunarmandchilik: yangi iqtisodiy sharoit. — Toshkent: Iqtisodiyot, 2021. — 74-bet.
4. Rahimova D.S. Bozor iqtisodiyotiga o'tish va hunarmandchilik sohasining o'zgarishi. — Toshkent: Moliya, 2021. — 203-bet.
5. Umarov H.U. O'zbekiston iqtisodiyotida islohotlar: natijalar va istiqbollar. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2022. — 287-bet.
6. Qodirov F.B. Milliy hunarmandchilik va raqobatbardoshlik. — Toshkent: Yangi nashr, 2022. — 118-bet.
7. Salimov T.N. Iqtisodiy islohotlar va bandlik muammolari. — Toshkent: O'zbekiston Fanlari akademiyasi nashriyoti, 2022. — 145-bet.
8. Mirzayev A.K. Islohotlar sharoitida kichik tadbirkorlikning rivojlanishi. — Toshkent: TDIU, 2023. — 256-bet.
9. Toshmatov Sh.A. Zamonaviy iqtisodiyotda hunarmandchilikning o'rni va roli. — Toshkent: Fan, 2023. — 89-bet.
10. Ergashev R.I. Hunarmandchilik klasterlari: xorij tajribasi va O'zbekiston uchun saboqlar. — Toshkent: Iqtisodiyot va huquq dunyosi, 2023. — 167-bet.
11. Hasanov M.B. Raqamli iqtisodiyot sharoitida an'anaviy hunarmandchilikning rivojlanish yo'nalishlari. — Toshkent: Navro'z, 2024. — 94-bet.
12. Abdullayeva N.S. Hunarmandchilik mahsulotlari eksportini rag'batlantirish mexanizmlari. — Toshkent: Moliya instituti nashriyoti, 2024. — 132-bet.